

Virányi Barbara¹ – Szabó Éva²^{1,2} Szegedi Tudományegyetem Pszichológiai Intézet

Az osztálynormák jellemzői a diákok és tanáraik szemszögéből

A diákok iskolai viselkedését, órai magatartását és tanulmányi elköteleződését nagymértékben befolyásolják az osztályban uralkodó normák. Ezek a normák azonban olykor a diákok vélt előfeltevésein alapulnak, azon, hogy mit gondolnak arról, mások hogyan értékelnek egy-egy viselkedést, valamint, hogy a tanárok hogyan látják ezeket. Tanulmányunkban egy általános iskola felső tagozatának komplex normafeltárását mutatjuk be. Rámutatunk a tipikusnak észlelt viselkedésekre és a felmerülő vélt normákra, azok eltérő megjelenésére a különböző osztályokban, valamint megvizsgáljuk, hogy a diákokat tanító pedagógusok hogyan észlelik a normákat. A normavizsgálat eredménye jól használható közösségépítő intervenciós lépések kidolgozására.

Normák szerepe a diákok viselkedésének megértésében

A diákok osztálytermi viselkedését, a tanulmányi eredményességet, a tanulói magatartást és szorgalmat számos tényező együttes hatása alakítja. Ezek közé sorolhatjuk az egyén saját jellemzőit, az osztályközösség dinamikáját és az iskolai környezetet is. A pedagógusok az órai zavaró viselkedéseket, az engedetlenséget és a feladatokból való kivonódást jellemzően a tanuló egyéni, belső tulajdonságának tulajdonítják, ezért a probléma megoldását szolgáló beavatkozások is elsősorban egyéni szinten történnek (Bibou-Nakou és mtsai, 2000; Sullivan és mtsai, 2014). Az elmúlt években több hazai kutatás is ráirányította a figyelmet a diákok iskolai magatartását befolyásoló tényezők közül az osztályközösség és azon belül a normák szerepére (Steinberg és Morris, 2001; Szabó és Labancz, 2015; Jagodics és Szabó, 2019; Kóródi és mtsai, 2020). A normáknak alapvetően viselkedésszabályozó szerepük van a közösségen belül, és ezek segítenek megérteni és irányítani a társas viselkedést, sok esetben még akkor is, ha az egyén személyesen nincs meggyőződve a viselkedés helyességéről, de úgy látja, hogy a csoport elfogadja azokat. Ha több csoporttag is így gondolkodik, akkor jön létre a többszörös figyelmen kívül hagyás (pluralistic ignorance) jelensége, amely arra utal, hogy a személyek bizonyos viselkedéseket normatívnak hisznek, amelyek valójában nem azok (Katz és mtsai, 1931).

Az osztályokkal való interakció során a tanárok megismerik az osztályra jellemző leggyakoribb viselkedéseket, így a leíró normákat viszonylag könnyen azonosíthatják. Azt viszont nem tudhatják biztosan, hogy ezek a viselkedések csoportos egyetértésből vagy éppen vélt normaészlelésből, többszörös figyelmen kívül hagyásból fakadnak-e. A normavizsgálat módszerével ennek feltárását segíthetjük elő. A személyes és előíró

normák feltérképezésével rámutathatunk az iskolai osztályokban uralkodó valós és vélt normákra, a normarendszerben levő ellentmondásos elemekre. Így a módszer hatékony segítséget nyújthat az osztályközösség fejlesztésében és osztályszintű intervenciók programok kialakításában (Szabó és Labancz, 2015; Jagodics és Szabó, 2019).

A normák szerepe az iskolai életben

A társas környezet rendkívül fontos szerepet játszik az egyén viselkedésének formálásában. A csoportokba való beilleszkedés, a szociális normák és az egyének közötti interakciók mind meghatározó tényezők a viselkedés és az attitűdök kialakulásában. Társas észlelésünkre, gondolatainkra, érzéseinkre és vágyainkra hatással van, amit mások reakcióiról gondolunk, és amilyen társas csoportokkal azonosulunk (Smith és Mackie, 2004). A társas helyzetekben a többi ember megfigyelése alapján következtetünk, és alakítjuk vélekedésünket aszerint, hogy az adott csoportnak milyen elvárásai, normái vannak (Ajzen és Fishbein, 1973), és ezt vetjük össze saját meggyőződésünkkel. Emellett azonban a valahová tartozás érzésének szükséglete arra ösztönzi az embereket, hogy egy csoport tagjai legyenek, és a számukra fontos csoportokban a társaikhoz hasonló módon viselkedjenek, miközben a csoport értékeit belsővé teszik. Az egyén gyakran azért igazodik a társaihoz, hogy elfogadást és támogatást nyerjen a csoporttól, valamint azért, hogy fenntartsa társadalmi státuszát, és jó kapcsolatokat alakítson ki másokkal (Fiske, 2004).

A normák a csoporton belül kialakult viselkedési szabályok, amelyek a csoportok kialakulása folyamán jönnek létre a tagok véleménye és a csoport közös tapasztalatainak hatására. A normák működésmódja alapján három csoportba sorolhatók. Cialdini és munkatársai (1990) megkülönböztetnek leíró és előíró normákat. A *leíró normák* egy csoport életében leggyakrabban megjelenő viselkedések, amelyek a külső szemlélő számára is megfigyelhetők (Jagodics és Szabó, 2019). Az *előíró* normák azt mutatják meg, hogy az egyén mit gondol arról, hogy a csoport többi tagja milyen viselkedéseket vár el és jutalmaz, illetve mennyire szankcionálja ezek elmaradását (Cialdini és mtai, 1990). A *személyes normák* az egyén saját véleménye és szubjektív meggyőződése a helyes és elítélendő viselkedésekről. Bár a csoporttagok viselkedését leginkább a leíró normák (gyakorinak észlelt viselkedések) befolyásolják, de az előíró normák, mint a viselkedés kimenetére vonatkozó elvárások ezek hatását mediálják (Rimal és Real, 2005).

A norma meggyőződés bizonyos viselkedések gyakoriságáról és elfogadottságáról, viszont előfordulhat, hogy ez a meggyőződés téves észlelésen alapul (Szabó és Labancz, 2015). Elsőként Katz, Allport és Jenness (1931) mutatott rá a *többszörös figyelmen kívül hagyás (pluralistic ignorance)* jelenségére, ami akkor áll elő, ha egy csoport tagjai bizonyos viselkedéseket normaként észlelnek, széles körben elfogadottnak vélnek, és annak megfelelően cselekszenek, miközben valójában az a viselkedés a többség személyes véleménye alapján sokkal kevésbé elfogadott. Ebben a helyzetben a csoport tagjai feltételezik azt, hogy mit gondolhatnak a többiek, és nem pontosan ismerik egymás meggyőződését, ezért vélt normák alakulnak ki. Jellemezhetjük ezt a folyamatot becslési hibaként is, amikor rosszul ítéljük meg mások vélekedését, illetve egyes viselkedések gyakoriságát (Szabó és Labancz, 2015; Sargent és Newman, 2021).

A normák az iskolai osztályokban is megjelennek, és hasonló módon szerveződnek, azaz alapvetően követik az iskolai normákat. Olykor azonban azokkal szemben fogalmazódnak meg, ezért egy iskolán belül az egyes osztályok nagymértékben különbözhetnek egymástól ebben a tekintetben. Az osztályok sajátosságainak számos oka lehet, ezek a tényezők összetettek, és egymással kölcsönhatásban állnak, de a normák kialakulásában és fennmaradásában meghatározó szerepe van az osztályban zajló jellegzetes csoportfolyamatoknak. Az osztálytársak informatív és normatív befolyást is gyakorolnak egymás

attitűdjeire és viselkedésére, amelyben csoportszinten a normák ereje erőteljesebben érvényesül, mint az egyéni attitűdöké (Rimal és Real, 2005).

A társaik vélekedései mellett a diákok folyamatosan figyelik tanáraik viselkedését, felismerik és értelmezik a hangulatukat (Whitfield, 1976), és többé-kevésbé tisztában vannak a pedagógusok elvárásaival (Babad és mtsai, 1991), amit szintén figyelembe vesznek saját viselkedésük alakítása során. A szülők elvárásai, otthoni nevelési stílusa, a családi értékrend és hagyományok szintén befolyásolhatják a gyerekek viselkedését az iskolában, illetve megjelennek személyes normarendszerükben (Szabó, 1997).

A normatorzulás (többszörös figyelmen kívül hagyás) hatásai az osztályban

A többszörös figyelmen kívül hagyás jelenségének működését tanulói csoportokban és osztályokban számos kutatás bizonyította (Sargent és Newman, 2021). Így például az alkoholfogyasztással kapcsolatos többszörös tudatlanság jelenségét Segrist és munkatársai (2007) középiskolai tanulók körében igazolták. A diákok tévesen úgy ítélték meg, hogy gyakrabban és többet isznak az osztálytársaik, ami őket is ivásra ösztönzött. Egy másik kutatás pedig a család pontatlan megítélését igazolta (Curtis és mtsai, 2012).

Hazai kutatásokban Szabó és Labacz (2015) szakközépiskolai osztályokban mutatta ki a többszörös tudatlanság jelenségét az iskolai elvárásokkal szemben álló viselkedéseket illetően. Későbbi vizsgálatok bizonyították a jelenséget középiskolás diákok jellegzetes viselkedései (órai magatartás, tanulmányi aktivitás és szorgalom) (Jagodics és Szabó, 2019), illetve általános iskolai és középiskolás osztályokban proszociális és agresszív viselkedések esetében is (Kóródi és mtsai, 2020).

Legtöbb esetben a kialakult vélt normák negatív irányba befolyásolják a diákokat, azaz olyan viselkedéseket tartanak erősebben elfogadottnak, amelyek szembemennek az iskolai és/vagy társadalmi normákkal, és így hátérbe szorítják személyes meggyőződéseiket, ami negatívan befolyásolhatja az egész osztály viselkedését. Azonban kutatások igazolták (pl. a túlzott alkoholfogyasztás vagy a dohányzás esetében), hogy a kialakult vélt normák megfelelő intervenció során redukálhatóak, amelynek eredményeképpen a nevelés szempontjából kedvező irányú viselkedésváltozás jöhet létre (Berkowitz, 2005).

Hogyan észlelik a pedagógusok a diákok viselkedését és az osztálynormákat?

A tanárok munkájának eredményességét is nagymértékben befolyásolják az osztályban uralkodó normák, melyet többféle módon is megfigyelhetnek és értékelhetik az osztályteremben zajló eseményeket ezek alapján. A tanórák során a pedagógusok megfigyelhetik, mennyire aktívak a diákok, rész vesznek-e az órai munkában. Megfigyelik a diákok társas kapcsolatait is az iskolai környezetben, hogyan illeszkednek be a kortárs közösségbe, hogyan kezelik a konfliktusokat, illetve hogyan működnek együtt a felnöttekkel, és hogy a többség hogyan reagál a különböző viselkedésformákra (Szabó, 2017). Az osztályokkal való interakció során tehát a tanárok megismerik az osztályt, a rájuk jellemző leggyakoribb viselkedéseket, így a leíró normákat viszonylag könnyen azonosíthatják. Az ezen viselkedések mögötti csoportos egyetértés viszont sok esetben csak feltételezés: nem tudhatják biztosan, hogy valóban minden diák helyesli-e az adott viselkedést, vagy nem, és csak a vélt normák hatására követi társait (Jagodics és Szabó, 2019). Hasonlóképpen nem tudhatják biztosan, hogy a diákok mennyire vannak tisztában az elvárt viselkedésekkel, valamint azt sem, hogy a különböző tanárok ugyanazon osztály esetében hasonló normákat

észlelnek-e. Fontos tisztázandó kérdés, hogy a diákok tapasztalata mennyire esik egybe tanáraik megfigyeléseivel. A normavizsgálat módszere (Szabó és Labancz, 2015) segítheti ezek feltárását és az eredmények alapján lehetséges intervenciók kidolgozását.

Célkitűzés és hipotézisek

A kutatás célja a Szabó és Labancz (2015) által kidolgozott normavizsgálati eljárás segítségével feltárni egy általános iskola felső tagozatos osztályainak, valamint az őket tanító tanároknak a normaészlelését, azonosítani a korcsoport leggyakoribb iskolai viselkedéseit, a tanulók ezekhez fűződő személyes attitűdjeit, illetve a többszörös figyelmen kívül hagyás jelenségét. A kutatás új szempontú célkitűzése volt megvizsgálni, hogy a tanulók mit gondolnak arról, tanáraik hogyan vélekednek a meghatározott viselkedésekről, és hogy az osztályban tanítók hogyan érzlelik az osztályok leíró normáit.

A kutatás elsősorban feltáró jellegű, ugyanakkor translációs célú vizsgálat, mivel az eredmények nemcsak a jelenség jobb megértését szolgálják, de osztályszintű intervenciós stratégia kidolgozását is megalapozhatják.

A kutatás feltáró jellege elsősorban kutatási kérdések megfogalmazására adott lehetőséget:

K1: Melyek a vizsgált felső tagozatos csoportokban előforduló, úgynevezett tipikus viselkedések (leíró normák)?

K1.1: Van-e különbség az osztálytípusok között a viselkedések gyakoriságában?

K2: Hogyan érzlelik a tanárok az osztályok normáit, és van-e eltérés a tanárok és diákok normaészlelése között?

K3: Kérdésként vethető fel, hogy a diákok milyen mértékben képesek megítélni a pedagógusok elvárásait, azaz hogy van-e különbség a pedagógusok személyes vélekedése és a diákoknak a pedagógusok elvárásairól való vélekedése között.

A korábbi kutatások eredményei alapján a normatorzulás megjelenésére vonatkozóan tudunk hipotéziseket megfogalmazni.

H1: Feltételezzük, hogy a többszörös figyelmen kívül hagyás jelensége megjelenik, vagyis lesznek olyan viselkedésformák, amelyeknél jelentős különbség alakul ki a személyes preferenciák és az osztálytársaknak tulajdonított egyetértés között (Katz és mtsai, 1931; Szabó és Labancz, 2015; Jagodics és Szabó, 2019; Kóródi, Fördök és Szabó, 2020).

H2: Feltételezzük ez alapján, hogy a tanulók személyes attitűdje pozitívabb a pedagógusok (iskola) által elvárt viselkedésekkel kapcsolatban, mint amit társaik vélekedéséről feltételeznek. Az iskolai elvárásokkal szemben álló viselkedésekkel esetében pedig éppen fordított a helyzet, azaz a diákok személyes vélekedése elutasítóbb, mint ahogyan azt az osztálytársaik vélekedéséről feltételezik (Szabó és Labancz, 2015).

Módszerek

Résztvevők

Vizsgálatunkat egy vidéki kisváros általános iskolájának 6–8. osztályaiban végeztük, két 6. osztály, három 7. osztály és három 8. osztály részvételével (N = 119, F = 53; N = 66). Az iskola fő profilja a szakosított ének-zenei osztály (a). Ezekben az osztályokban a tanulók nagy többsége tehetséggondozó programban is részt vesz. Ezek mellett

számítástechnikai (b) és normál általános iskolai tanrendű (c) osztályokban tanulnak a diákok. A pedagógusok kiválasztásának szempontja volt, hogy a teljes osztályt tanítsák, illetve a kérdőívben szereplő viselkedések észlelhetők legyenek a tanított órán. 14 pedagógus töltötte ki a kérdőívet (öt férfi és kilenc nő). Mivel egy pedagógus jellemzően több vizsgált osztályban is tanít, így a kitöltött kérdőívek száma 54 darab lett.

Vizsgálati eszköz

A normák vizsgálatára a Szabó és Labancz (2015) által kidolgozott mérőeszközt alkalmaztuk. A módszer során minden csoport esetében egyedi mérőeszköz kidolgozására van szükség, ennek megfelelően az alábbi lépéseket követtük.

1. lépés: A viselkedéslista összeállítása

A korábbi kutatásokban használt tételekből kiindulva (Szabó és Labancz, 2015; Jagodics és Szabó, 2019; Kóródi és mtsai, 2020) valamint a pedagógusok és az iskolapszichológus tapasztalataira támaszkodva hoztuk létre a 20 tételből álló viselkedéslistát. A 20 tételből 10, az iskolai elvárásoknak megfelelő és 10, az oktatási intézmények szabályaival szemben álló viselkedés szerepelt. A válaszok minden esetben a „Valaki az osztályból” bevezető mondatral kezdődtek, ezzel aktiválva a diákokban az osztállyal mint csoporttal kapcsolatos kollektív szelfképzeteket (Trafimow és mtsai, 2004). Annak érdekében, hogy az osztályok eredményeit össze lehessen hasonlítani, mind a nyolc osztály esetében ugyanazt a viselkedéslistát alkalmaztuk. A viselkedéseket összesen négy különböző szempont alapján értékelték a diákok.

2. lépés: A viselkedések gyakoriságának megítélése (leíró normák feltárása)

Először a „Kérlek, hogy jelöld meg, hogy milyen gyakran fordulnak elő az osztályodban az alábbi viselkedések!” instrukció alapján értékelték a diákok az összes felsorolt viselkedést. Ennek megítéléséhez négyfokú skálát használhattak (1 = Szinte soha, 2 = Ritkán, 3 = Gyakran, 4 = Nagyon gyakran).

3. lépés: Az előíró (elrendelő) normák vizsgálata

A kérdőív második részének a célja az osztálytársaknak tulajdonított vélekedések feltárása volt a „Szerinted az osztályod többsége hogyan ítéli meg az alábbi viselkedéseket?” instrukció segítségével. A diákok ebben az esetben is négyfokozatú skálán adhattak választ a kérdésekre (1 = Egyáltalán nem helyeslik, 2 = Inkább nem helyeslik, 3 = Inkább helyeslik, 4 = Teljesen mértékben helyeslik).

4. lépés: A személyes normák (attitűdök) feltárása

A kérdőív harmadik részében a diákok a viselkedéseket a személyes véleményük alapján értékelték, vagyis azt kérdeztük, hogy ők maguk mennyire helyeslik, ha valaki az osztályból így viselkedik. Az instrukció a következő volt: „Kérlek, hogy jelöld meg, hogy te mennyire értesz egyet az alábbi viselkedésekkel!” (1 = Egyáltalán nem helyeslem, 2 = Inkább nem helyeslem, 3 = Inkább helyeslem, 4 = Teljesen egyetértek vele).

5. lépés: Pedagógusok elvárásainak vizsgálata

Végül a pedagógusok elvárásainak percepcióját vizsgáló feladat következett, a „Kérlek, jelöld meg, hogy szerinted a tanáraid mennyire helyeslik az alábbi viselkedéseket!” instrukció segítségével. Ehhez szintén négyfokú skála állt rendelkezésükre, amelyen az 1-es érték jelentése az „Egyáltalán nem helyeslik”, a 4-es érték jelentése pedig a „Teljes mértékben helyeslik”.

6. lépés: Kérdőív-felvétel a pedagógusokkal

Az osztályokat tanító pedagógusok esetében a leíró normák és a személyes normák feltérképezésére került sor. Vagyis minden bevont tanár kitöltötte a kérdőívet abból a nézőpontból, hogy szerinte milyen gyakran jelennek meg a viselkedések az adott osztályban, és személy szerint ő mennyire helyesli azokat.

A vizsgálat lebonyolítása

Az iskola igazgatója előzetesen beleegyezését adta a kutatás lefolytatásához. Az osztályfőnököket tájékoztattuk, illetve a szülőktől passzív informált beleegyezést kértünk. A kérdőívek felvételére 2023 november-decemberében került sor. Az adatfelvétel osztálytermi környezetben, tanóra keretében, papíralapon történt, minden esetben tanári és iskolapszichológusi felügyelettel. A kérdőívek kiosztása előtt tájékoztattuk a diákokat a vizsgálat céljáról és menetéről, valamint arról, hogy a kérdőívek kitöltése önkéntes és anonim módon történik. Az adatok felvételére a kognitív kapacitás figyelembevételével és a monotónia csökkentése érdekében két részletben került sor. (A két adatfelvétel párosíthatósága érdekében a diákok saját kódszámot adtak maguknak, amelyet a kérdőívre ráírtak, és titokban tartottak.) A vizsgálatban való közreműködésükért jutalmazásban nem részesültek. A kutatás az SZTE Pszichológiai Intézet kutatásetikai elveinek betartásával és engedélyével történt.

Eredmények

A statisztikai elemzésekhez a Jamovi 2.3.28. programcsomagot használtunk. A vizsgált változók eloszlási jellemzőit Shapiro–Wilk-próbával ellenőriztük, és az eredményeknek megfelelő eljárást választottunk.

A viselkedések tipikusságának és gyakoriságának vizsgálata a leíró normák feltárása

Első kutatási kérdésünk a vizsgált általános iskolai korosztályban leggyakrabban előforduló tipikus viselkedések, azaz a leíró normák azonosítása volt (K1). Ennek érdekében első körben ellenőriztük, hogy van-e olyan viselkedés az általunk összeállított listában, amiről a diákok úgy ítélik meg, hogy soha nem fordul elő. Az elemzés eredményeként nem találtunk ilyen viselkedést. A gyakorisági elemzés arra utal, hogy a kérdőív összeállításakor sikerült olyan viselkedéseket kiválasztani, amelyek jól megragadják az adott csoportokra jellemző magatartásformákat, mivel elenyésző számban jelölték, hogy a viselkedés szinte soha nem fordul elő. A kérdőív összeállításakor törekedtünk 10 olyan viselkedést választani, amely az iskolai elvárásoknak megfelel, és 10 olyat,

amely szembemegy ezekkel az elvárásokkal. Annak érdekében, hogy ellenőrizzük, hogy sikerült-e jól megragadni ezt a két szempontot, a személyes normák adatait alapul véve elvégeztük a feltárási faktoranalízist. Az egynél nagyobb sajátértékű tételek bevonásával, minimum residual módszerrel és oblimin rotációval végzett elemzés eredménye alátámasztotta az előzetes elképzelésünket.

Az elemzés kétfaktoros struktúrát tárt fel (KMO = 0,82; Bartlett-teszt: $\chi^2 = 933$, $p < 0,001$; V% = 36,8). A faktorok adatait és itemeit az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat. A személyes normák faktorstruktúrája

Viselkedések	Faktor 1 Az elvárásoknak megfelelő	Faktor 2 Az elvárásokkal szemben álló
Elkészíti a házi feladatot.	0,67	
Ötös dolgozatot ír vagy ötösrre felel.	0,66	
Elindul tanulmányi vagy sportversenyen.	0,64	
Jelentkezik, ha a tanár kérdez valamit.	0,63	
A tanárokkal szemben tiszteletudó.	0,55	
Segít a másoknak a tanulásban, felkészülésben.	0,48	
Órán a tananyaggal és a feladatával foglalkozik.	0,47	
Bekapcsolódik a csoportmunkába.	0,33	
Nem hoz felszerelést.		0,33
Osztálytársaira bántó, gúnyos megjegyzést tesz.		0,78
Elveszi más holmiját.		0,71
Fenyeget, megfélemlít valakit.		0,70
Lökdös, megüt valakit.		0,67
Órán beszélget a padtársával.		0,57
Megrongálja mások vagy az iskola tulajdonát.		0,51
Tovább beszél, amikor a tanár csendet kér.		0,50
A tanárokkal szemben tiszteletlen.		0,45
Nem ír házi feladatot.		0,40
Jelez egy tanárnak [...], ha valakit bántanak.		-0,36
Sajátérték	3,48	3,89
Megmagyarázott variancia: 36,8%	17,4%	19,4%
Cronbach's α : Total: 0,89	0,80	0,87

Ezt követően megvizsgáltuk az egyes viselkedések gyakoriságát a két faktor tételeit figyelembe véve. Az iskolai normákkal egybehangzó viselkedések közül a tanulással és órai aktivitással kapcsolatos viselkedések látszanak leggyakoribbnak. Az iskolai

elvárásokkal szemben álló viselkedések esetében az órai zavaró magatartások a gyakoribbak, míg a súlyos szabályszegések (fizikai agresszió, lopás, rongálás, megfélemlítés) ritkábban jelentek meg a diákok szerint. A viselkedések leíró statisztikai adatai a 2. táblázatban láthatók.

2. táblázat. Az alfaktorok egyes viselkedései gyakoriságának megítélése a teljes mintán ($N = 119$)

Elvárásoknak megfelelő viselkedések	Átlag	Szórás	Elvárásokkal szemben álló viselkedések	Átlag	Szórás
Ötös dolgozatot ír vagy ötösrre felel.	3,11	0,77	Tovább beszél, amikor a tanár csendet kér.	3,28	0,69
Bekapcsolódik a csoportmunkába.	3,08	0,65	Órán beszélget a padtársával.	3,23	0,69
Elkészíti a házi feladatot.	3,07	0,72	Nem ír házi feladatot.	3,03	0,72
Órán a tananyaggal és a feladatával foglalkozik.	3,06	0,64	Nem hoz felszerelést.	3,02	0,79
A tanárokkal szemben tisztelettudó.	3,05	0,79	A tanárokkal szemben tiszteletlen.	2,64	0,89
Jelentkezik, ha a tanár kérdez valamit.	3,02	0,76	Jelez egy tanárnak, ha valakit bántanak.*	2,6	0,86
Elindul tanulmányi vagy sportversenyen.	2,96	0,73	Lökdös, megüt valakit.	2,41	0,98
Segít a másoknak a tanulásban, felkészülésben.	2,40	0,81	Osztálytársaira bántó, gúnyos megjegyzést tesz.	2,35	0,99
			Elveszi más holmiját.	2,19	0,91
			Megrongálja mások vagy az iskola tulajdonát.	1,85	0,77
			Fenyeget, megfélemlít valakit.	1,83	0,84
Összesen	2,97	0,73		2,58	0,83

Megj.: * fordított tétel

A kérdőív alfaktorainak elemzése azt mutatta a páros mintás T-próba eredményei alapján, hogy a tanulók megítélése szerint statisztikailag nincs szignifikáns különbség az elvárt és az elvárásokkal szemben álló viselkedések gyakoriságának megítélésében ($t[9] = 2,18$, $p = 0,057$).

Osztálytípusok közötti különbségek

Feltételeztük, hogy a normavizsgálat alkalmas arra, hogy az osztályok közötti eltérésekre mutasson rá, amely azok összetételével van összefüggésben. Ennek megfelelően azt vártuk, hogy lesz különbség a zenei speciális (a), az informatika tagozat (b) és a normál tantervű (c) évfolyamok között. Az osztálytípusokat vizsgálva azt találtuk, hogy a b) osztályok esetében sincs szignifikáns különbség a két alfaktor eredményei között. Az a) osztályosok esetében viszont szignifikáns különbség van a két típusú viselkedés gyakoriságában. Az elvárt viselkedések gyakran, míg az elvárással szemben álló viselkedések

ritkán vannak jelen ezen típusú osztályokban. A c) osztályok eredményei is azt mutatják, hogy szignifikáns a különbség a két alfaktor eredményei között, viszont az ő esetükben az elvárással szemben álló viselkedések a gyakoribbak. A részletes adatokat a 3. táblázat mutatja.

3. táblázat. Az elvárt és az elvárással szemben álló viselkedések gyakoriságának átlagértékei a teljes mintán és osztálytípusonként

	Elvárásoknak megfelelő viselkedések		Elvárásokkal szemben álló viselkedések		Próba eredménye
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
Teljes minta N = 119	2,97	0,34	2,58	0,54	t(9) = 2,18, p = 0,057
a) osztályok n = 49	3,30	0,26	2,25	0,66	t(7) = 4,44, * p = 0,003
b) osztályok n = 27	2,99	0,39	2,65	0,47	t(7) = 1,68, p = 0,137
c) osztályok n = 43	2,58	0,17	3,02	0,44	t(7) = -2,87, * p = 0,024

Megj.: * szignifikáns különbség

Az előíró normák jellemzői és osztálytípusonkénti eltérései

Az előíró normák vizsgálata azon alapszik, hogy a diákok mit gondolnak arról, hogy a többiek mennyire helyeslik vagy nem az adott viselkedést. Az osztályok észlelt normáinak vizsgálata azt mutatta, hogy mindhárom osztálytípus normastruktúrájában közös, hogy úgy hiszik, hogy az elvárt viselkedéseket inkább elfogadottnak látják, míg az elvárással szemben álló viselkedéseket helytelennek tartják a többiek. Az a) osztályok gondolták legnagyobb mértékben elfogadottnak az iskolai normáknak megfelelő viselkedéseket, míg a c) osztályok látták ezt a legkevésbé elfogadottnak az osztály többsége részéről. A normákkal szemben álló viselkedések esetén éppen fordított a helyzet. Az a) osztályokban látják leginkább elutasítottnak ezeket, míg a c) osztályok gondolják leginkább elfogadottnak.

A kérdőív alfaktorainak elemzése megmutatja, hogy a teljes minta eredményei alapján az elvárt viselkedéseket inkább elfogadottnak látják a társak körében, mint az elvárással szemben álló viselkedéseket. Ezt megerősítette a faktorátlagok páros mintás

Az előíró normák vizsgálata azon alapszik, hogy a diákok mit gondolnak arról, hogy a többiek mennyire helyeslik vagy nem az adott viselkedést. Az osztályok észlelt normáinak vizsgálata azt mutatta, hogy mindhárom osztálytípus normastruktúrájában közös, hogy úgy hiszik, hogy az elvárt viselkedéseket inkább elfogadottnak látják, míg az elvárással szemben álló viselkedéseket helytelennek tartják a többiek. Az a) osztályok gondolták legnagyobb mértékben elfogadottnak az iskolai normáknak megfelelő viselkedéseket, míg a c) osztályok látták ezt a legkevésbé elfogadottnak az osztály többsége részéről.

T-próbával való összehasonlítása is. Az alfaktorok átlagait és a próba eredményeit a 4. táblázat mutatja.

4. táblázat. Az elvárt és az elvárással szemben álló viselkedések elfogadottágának átlagértékei a teljes mintán és osztálytípusonként

	Elvárásoknak megfelelő viselkedések		Elvárásokkal szemben álló viselkedések		Próba eredménye
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
Teljes minta N = 119	3,34	0,08	1,83	0,22	$t(7) = 15,2, *$ $p < 0,001$
a) osztályok n = 49	3,54	0,07	1,75	0,15	$t(7) = 13,19, *$ $p < 0,001$
b) osztályok n = 27	3,38	0,11	1,9	0,31	$t(7) = 16,62, *$ $p < 0,001$
c) osztályok n = 43	3,21	0,32	2,14	0,14	$t(7) = 8,12, *$ $p < 0,001$

Megj.: * szignifikáns különbség

Az osztálytípusok között varianciaelemzést végeztünk annak érdekében, hogy feltérképezzük, van-e különbség az elvárt viselkedések és az elvárással szemben álló viselkedések megítélésében az *a*), *b*) és *c*) osztályokban. Az egyszempontos ANOVA vizsgálat eredménye alapján szignifikáns különbség mutatkozott az elvárt ($F[2, 11,9] = 8,20, p = 0,006$) és az elvárással szemben álló viselkedések ($F[2, 19,4] = 4,69, p = 0,022$) esetében is az osztálytípusok között. A Tukey-féle post hoc elemzés megmutatja, hogy az *a*) és *c*) osztályok között az elvárt viselkedések ($t[21] = 3,31, p = 0,009$) és az elvárással szemben álló viselkedések ($t[30] = -2,95, p = 0,017$) elfogadottságának megítélésében is statisztikailag jelentős a különbség. Az *a*) és *b*) osztályokat összehasonlítva sem az elvárt ($t[21] = 1,56, p = 0,283$), sem az elvárással szembenálló viselkedések ($t[30] = -0,977, p = 0,597$) elfogadottságában nincs szignifikáns különbség. Hasonlóan a *b*) és *c*) osztályok között sincs statisztikailag jelentős különbség sem az elvárt viselkedések ($t[21] = 1,75, p = 0,211$), sem az elvárással szemben álló viselkedések ($t[30] = -1,97, p = 0,138$) elfogadottságában.

A többszörös figyelmen kívül hagyás vizsgálata

A normaeltérések, vagyis a személyes és az előíró normák közötti különbségek feltárására (H_1) páros mintás T-próbákat alkalmaztunk. A kérdőív két alfaktorának elemzési eredményei szerint statisztikailag jelentős különbség van az elvárt viselkedésekkel kapcsolatos személyes és előíró normák között ($t[7] = -9,71, p < 0,001$). Az elvárásokkal szemben álló viselkedések esetében szintén szignifikáns a különbség e két normatípus között ($t[10] = 13,3, p < 0,001$). Tehát az elemzések eredményei megerősítik a hipotézisünket a többszörös figyelmen kívül hagyás megjelenését illetően. A tanulók személyes attitűdje támogatóbb az elvárt viselkedések iránt ($M = 3,65, SD = 0,072$), mint amit társaik vélekedéséről feltételeznek ($M = 3,34, SD = 0,076$). Az elvárásokkal szemben álló viselkedésekkel esetében pedig a diákok személyes vélekedése elutasítóbb ($M = 1,53, SD = 0,29$), mint az osztálytársaik esetében feltételezett attitűd ($M = 1,94, SD = 0,29$).

Az eredmények alapján elmondható, hogy mindkét hipotézisünk (H1; H2) beigazolódtott: megjelent a többszörös figyelmen kívül hagyás jelensége a vizsgált általános iskola felső tagozatos tanulói csoportban. Az eredmények igazolták azt a feltételezést is, miszerint a többszörös figyelmen kívül hagyás jelensége során a normatorzulás nem illeszkedik az iskolai elvárásokhoz, tehát a tanulók úgy gondolták, hogy diáktársaik kevésbé helyeslik az elvárt viselkedéseket, az elvárásokkal szemben álló viselkedéseket pedig jobban támogatják, mint ők maguk.

Viselkedések gyakoriságának megítélése a pedagógusok körében

Kutatási kérdésként vetettük fel, hogy vajon az osztályokban tanító pedagógusok hogyan érzélik a viselkedések gyakoriságát. A pedagógusok és diákok viselkedéspercepciójának összehasonlítására a kialakított faktorok elemzését használtuk. Az adatok azt mutatják, hogy a pedagógusok gyakoribbnak érzélik az elvárásoknak megfelelő viselkedéseket, mint a diákok, míg az elvárásokkal szemben álló viselkedések esetében a helyzet éppen fordított. A tanárok és diákjaik viselkedésészlelésének különbségét a független mintás T-próbák is megerősítették. A részletes adatokat az 5. táblázat mutatja.

5. táblázat. A két alfaktor gyakorisági átlaga és különbségei a pedagógusok és diákok csoportjában

	Elvárásoknak megfelelő viselk.		Próba eredménye	Elvárásokkal szemben álló viselk.		Próba eredménye
	Átlag	Szórás		Átlag	Szórás	
Pedagógusok N = 54	3,27	0,24	t(14) = 2,49,* p = 0,026	2,1	0,37	t(20) = -2,57,* p = 0,018
Diákok N = 119	2,97	0,23		2,58	0,83	

Megj.: * szignifikáns különbség

A pedagógusok elvárásainak észlelése a tanulók részéről

Megvizsgáltuk, hogy a diákok pedagógusok elvárásairól feltételezett vélekedése és a pedagógusok személyes vélekedése milyen kapcsolatban áll egymással. A Mann-Whitney-próba eredményei szerint a 20 megadott viselkedésből 19 esetben nincs különbség abban, hogy a diákok mit gondolnak arról, hogy tanáraik mennyire helyeslik az adott viselkedést, és hogy a tanárok valójában mit gondolnak ezekről. Elmondható tehát, hogy a diákok helyesen ítélik meg azt, hogy tanáraik mennyire helyeslik vagy helytelenítik a viselkedésüket, azaz ismerik az elvárásokat. Az egyetlen viselkedés, amelyben eltérést tapasztaltunk, az a „Jelez egy tanárnak, ha valakit bántanak.” volt. Ebben az esetben a diákok úgy gondolták, tanáraik kevésbé helyeslik, ha ezt teszik, mint ahogy valóságban a pedagógusok ezt a viselkedést értékelik (M[diák] = 3,51; SD = 0,88; M[taná] = 4,00; SD = 0,00; U = 533, p = 0,022).

Megvitatás

Kutatásunk célja volt, hogy a normavizsgálat módszerével (Smith, 1988; Szabó és Labancz, 2015) azonosítsunk olyan iskolai viselkedéseket, amelyek jellemzik a vizsgált általános iskola felső tagozatos korosztályát. A leíró normák elemzése alátámasztotta, hogy a kiválasztott húsz viselkedés megfelelt ennek a követelménynek, hiszen a diákok megítélése alapján egyetlen viselkedés gyakorisági átlagértéke sem mutatta azt, hogy az adott viselkedés szinte soha nem fordul elő az osztályokban. Emellett az eredmények azt is mutatták, hogy a viselkedések nem minden osztályban egyforma gyakorisággal fordulnak elő, azaz a módszer nemcsak a tipikus viselkedések megragadására, hanem az osztályok közötti eltérések vizsgálatára is alkalmasnak bizonyult, ami azt sugallja, hogy ez a fajta normavizsgálat lehetővé teszi, hogy az egyes osztályok eredményei alapján, szükség esetén az adott csoportban specifikus intervenciót tervezzen az iskolapszichológus. A kutatás eredménye szerint az iskolai elvárásoknak megfelelő viselkedések közül a legtöbb gyakran jelenik meg a vizsgált iskolai közegben. Az iskolai elvárásokkal szemben álló magatartások esetében azonos arányban vannak jelen gyakori és ritka viselkedések. Az iskolai elvárásokkal szemben álló viselkedések esetében megfigyelhető volt, hogy a diákok véleménye alapján az órai zavaró magatartások (beszélgetés, kivonódás a feladatvégzésből) olyan gyakorisággal vannak jelen, mint az elvárt viselkedések. Ezek a problémák jelentősen befolyásolhatják a tanulók egyéni teljesítményét, tanulmányi eredményességét, emellett hatással lehetnek a társaik teljesítményére és a hatékony tanári feladatvégzésre is. Ezen eredményre alapozva csoportos konzultáció keretében érdemes lehet megvizsgálni, hogy a pedagógusok milyen módszereket használnak annak érdekében, hogy fenntartsák a rendet, és elősegítsék a hatékony tanulást, és amennyiben szükséges, módszertani fejlesztésekre is javaslatot lehet tenni.

A normavizsgálat eredményein végzett faktoranalízis igazolta, hogy a kiválasztott viselkedések két, egymástól jól elkülöníthető faktorba rendeződtek, ami igazolta az előzetes kiválasztási kritériumokat, azaz a vizsgálatba bevont viselkedések az iskolai elvárásoknak megfelelő és az iskolai elvárásokkal szemben álló csoportokba voltak rendezhetők.

A korábbi, középszintű vizsgálatokkal folytatott normavizsgálat faktorelemzése (Jagodics és Szabó, 2019) négyfaktoros struktúrát tárt fel. A pozitív (elvárt) viselkedések ott is egy csoportba tartoztak, de a negatív (elvárásokkal szemben álló) viselkedések differenciáltan, három faktorba rendeződtek. Elképzelhető, hogy a fiatalabb diákok még kevésbé differenciáltan észlelik a különböző magatartásokat.

A kutatás további jelentős eredménye, hogy rámutatott arra, hogy a vizsgált felső tagozatos osztályokban is megjelenik a többszörös figyelmen kívül hagyás jelensége (Katz és mtsai, 1931). Mind az elvárt, mind az elvárással szemben álló viselkedéseket illetően a személyes normák és az előíró normák között jelentős különbség mutatkozott meg. Az eredmények igazolták azt a feltételezést is, miszerint a többszörös figyelmen kívül hagyás jelensége során a normatorzulás nem illeszkedik az iskolai elvárásokhoz, tehát a tanulók úgy gondolták, hogy diáktársaik kevésbé helyeslik az elvárt viselkedéseket, az elvárásokkal szemben álló viselkedéseket pedig jobban támogatják, mint ők maguk. Az eredmények rámutatnak arra, hogy a vélt normák inkább a szabályszegő viselkedések irányába mozdíthatják el a diákok magatartását, ezzel csökkenthetik az oktató-nevelő munka hatékonyságát. A többszörös figyelmen kívül hagyás jelenségének problémaköre két lényeges intervenció területet jelöl ki az iskolapszichológusi munkában. Kutatások rámutattak arra, hogy pozitív irányú viselkedésváltozás érhető el, ha megfelelő intervenció módszerrel leépítik a vélt normákat (Berkowitz, 2005). A normavizsgálat eredményéről adott visszajelzés során az iskolapszichológus megismerteti a gyerekeket a személyes

és a feltételezett elfogadás közötti különbségekkel, és az eredmények megbeszélése elősegítheti, hogy a normákat befolyásoló vélt gondolatok megszűnjenek, és a valódi személyes meggyőződéseiket felvállalják és érvényre juttassák a diákok (Jagdovics és Szabó, 2019). A normavizsgálat és a hozzá kapcsolódó foglalkozások kiindulópontként szolgálhatnak az osztályközösség közös szabályrendszerének átalakításához is. Egy másik fontos intervenció terület a normavizsgálat kapcsán a pedagógusok pszichoedukációja a többszörös figyelmen kívül hagyás jelenségével kapcsolatban. Több kutatás rávilágított arra, hogy a pedagógusok a problémás viselkedéseket hajlamosak a tanuló egyéni, belső tulajdonságainak tulajdonítani, és az ennek kezelésére szolgáló stratégiák is az egyéni szinten zajlanak (Bibou-Nakou és mtsai, 2000; Sullivan és mtsai, 2014). A normavizsgálat módszere segítséget nyújthat az iskolai munkát zavaró viselkedések forrásának azonosításában, az eredmények visszajelzése pedig segíthet megérteni, hogy az osztálytermi környezet hogyan befolyásolja a diákok iskolai elkötelezettségét és így a viselkedésüket is. A jelenség megértésével, a nézőpontváltással az egyéni szintről a társas környezetre a pedagógus, osztályfőnök is motiváltabbá válhat az osztályszintű intervenció lehetőségek keresésében és az iskolapszichológussal való együttműködésben.

Az osztályok közötti összehasonlító vizsgálatok rámutattak arra, hogy az egyes viselkedések észlelése és elfogadottsága jelentősen különbözhet a csoportok között. A kutatásban részt vevő osztályok közül a hagyományos tantervű csoportban a leíró normák erősebben mutattak az iskolai elvárásokkal szemben álló viselkedésekre, mint az azzal egybehangzókra, és esetükben volt legerősebb a normatorzulás is ugyanebben az irányba a másik két osztályhoz képest. Ez arra utal, hogy ebben az osztályban a normatorzulásokra irányuló intervenció mellett fontos feladat találni egy olyan területet, amelyben a gyerekek sikerélményt élhetnek meg, és meghatározhatják saját pozitív identitásukat. Az erősebb pozitív társas identitás fokozza az iskolai elvárásokkal egybehangzó szabályok kialakulásának és betartásának valószínűségét (Christensen és mtsai, 2004).

Kutatásunk originális szempontja volt annak vizsgálata, hogy a diákok normákkal kapcsolatos vélekedése hogyan viszonyul tanáraik vélekedéséhez, illetve, hogy mennyire ismerik a tanári elvárásokat. Az eredmények azt mutatják, hogy a vizsgált húsz viselkedés szinte összes esetében a diákok helyesen ítélik meg azt, hogy tanáraik mennyire helyeslik vagy helytelenítik a viselkedésüket. Ez alól egy viselkedés volt kivétel: a „Jelez egy tanárnak (felőttnek), ha valakit bántanak.” Ebben az esetben a diákok úgy gondolták, tanáraik kevésbé helyeslik, ha ezt teszik, mint ahogy valóságban a pedagógusok ezt a viselkedést értékelik. A kutatási eredmény tehát rávilágít, hogy érdemes megvizsgálni a pedagógusok ezzel kapcsolatos kommunikációját, reagálását is. A tanárok jellemzően arra törekcszenek, hogy támogató és biztonságos tanulási környezetet teremtsenek a diákok számára, és ennek részeként fontosnak tartják a diákok érzelmi biztonságát. Az árukodásra való reakciók gyakran függenek a konkrét helyzettől, a diák korától, a helyi protokolloktól és az adott iskola kultúrájától is (Newman és mtsai, 2001). Ilyen esetekben a pedagógusoknak érzékeny egyensúlyt kell teremteniük az érintett fél tiszteletben tartása és a szükséges beavatkozás között.

A leíró normák, azaz a viselkedések észlelt gyakorisága esetében már jelentős eltérést találtunk a diákok és tanáraik vélekedése között. Eszerint a pedagógusok úgy látják, hogy az iskolai elvárásoknak megfelelő magatartások gyakrabban jelennek meg, mint az elvárásokkal szemben álló viselkedések. Ezzel szemben a diákok megítélése alapján nem volt statisztikailag jelentős különbség a két típusú viselkedés gyakoriságában. Az iskolai elvárásokkal szemben álló viselkedések esetében a diákok értékelésével azonos tendencia jelent meg, amely szerint az órai zavaró magatartások gyakoribbak, míg a súlyos szabálysértések (fizikai agresszió, lopás, rongálás, megfélemlítés) ritkábban jelentek meg. Ez az eredmény a külföldi kutatásokkal is egybehangzó problématerületeket erősíti meg (Bibou-Nakou és mtsai, 2000; Sullivan és mtsai, 2014).

A pedagógusok és diákok viselkedéspercepciójának összehasonlítása azt mutatja, hogy a tanulói magatartások észlelésében az osztályt tanító pedagógusok és az osztálytanulói között statisztikailag jelentős különbségek vannak. A pedagógusok az iskolai elvárásokkal megegyező viselkedéseket jellemzően gyakoribbnak, míg az elvárásokkal szemben álló viselkedéseket pedig ritkábbnak ítélik meg a diákjaikhoz képest. Az eltérő megfigyelések háttérében állhat az, hogy a diákok és a pedagógusok az osztályteremben zajló viselkedéseket különböző szempontok alapján észlelhetik és értelmezhetik. A megfigyelés időtartama és lehetőségei sem azonosak, mivel a pedagógusok az idő nagy részében az osztályteremben, tanórán kerülnek a tanulókkal kapcsolatba, míg a diákok a köztes időszakokat is belevonhatják az értékelésbe, sőt bizonyos esetekben akár az online tevékenységeiket is. Eltérés lehet a figyelem fókuszában is, mivel a pedagógusoknak a teljes osztály megfigyelésére kell összpontosítaniuk, míg a diákok lehetséges, hogy inkább csak a közvetlen környezetükre vagy éppen a barátaikra fókuszálnak. A diákok és a pedagógusok eltérő perspektívával rendelkezhetnek az osztályteremben zajló eseményekről. Míg a pedagógusok kiemelt figyelmet fordítanak a tanulási célokra és az osztály irányítására, addig a diákok inkább a tanulási folyamat szereplőit, akik a saját érdekeiket és élményeiket helyezik előtérbe.

Kutatásunk limitációjaként szükséges megemlíteni, hogy a vizsgálat alacsony elemszámú, nem reprezentatív minta bevonásával zajlott, így az eredményei kizárólagosan az adott iskolai közegre vonatkoznak, nem általánosíthatók. Ugyanakkor a normavizsgálat módszere is elsősorban kisebb csoportok egyedi jellemzőinek feltárását célozza, ezért fontos eredmény, hogy a kialakított kérdőív alkalmas a korosztályra jellemző tipikus viselkedések feltárására, illetve különböző csoportok közötti eltérések vizsgálatára is.

A normavizsgálat feltáró módszere alapját képezheti az osztályszintű intervenciók tervek kialakításának, segítséget nyújthat a közösségépítésben, a szabálytudat formálásában, a tanulási motiváció és proszociális viselkedések fejlesztésében is. A sikeres intervenciót elősegíti, ha az iskolapszichológus az osztályfőnökkel és az osztályban tanító pedagógusokkal együtt dolgozik a kedvezőbb iskolai környezet kialakításán és a tanulók teljes körű támogatásán.

A pedagógusok és diákok viselkedéspercepciójának összehasonlítása azt mutatja, hogy a tanulói magatartások észlelésében az osztályt tanító pedagógusok és az osztálytanulói között statisztikailag jelentős különbségek vannak. A pedagógusok az iskolai elvárásokkal megegyező viselkedéseket jellemzően gyakoribbnak, míg az elvárásokkal szemben álló viselkedéseket pedig ritkábbnak ítélik meg a diákjaikhoz képest. Az eltérő megfigyelések háttérében állhat az, hogy a diákok és a pedagógusok az osztályteremben zajló viselkedéseket különböző szempontok alapján észlelhetik és értelmezhetik. A megfigyelés időtartama és lehetőségei sem azonosak, mivel a pedagógusok az idő nagy részében az osztályteremben, tanórán kerülnek a tanulókkal kapcsolatba, míg a diákok a köztes időszakokat is belevonhatják az értékelésbe, sőt bizonyos esetekben akár az online tevékenységeiket is.

Irodalom

- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1973). Attitudinal and normative variables as predictors of specific behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 27(1), 41–57. DOI: [10.1037/h0034440](https://doi.org/10.1037/h0034440)
- Babad, E., Bernieri, F. & Rosenthal, R. (1991). Students as Judges of Teachers' Verbal and Nonverbal Behavior. *American Educational Research Journal*, 28(1), 211–234. DOI: [10.2307/1162885](https://doi.org/10.2307/1162885)
- Berkowitz, A. D. (2005). An overview of the social norms approach. In Lederman, L., Stewart, L., Goodhart, F. & Laitman, L. (szerk.), *Changing the culture of college drinking: A socially situated prevention campaign*. Hampton Press. 193–214.
- Bibou-Nakou, I., Kiosseoglou, G. & Stogiannidou, A. (2000). Elementary teachers' perceptions regarding school behavior problems: Implications for school psychological services. *Psychology in the Schools*, 37(2), 123–134. DOI: [10.1002/\(SICI\)1520-6807\(200003\)37:2%3C123::AID-PITS4%3E3.0.CO;2-1](https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6807(200003)37:2%3C123::AID-PITS4%3E3.0.CO;2-1)
- Cialdini, R. B., Reno, R. R. & Kallgren, C. A. (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(6), 1015–1026. DOI: [10.1037//0022-3514.58.6.1015](https://doi.org/10.1037//0022-3514.58.6.1015)
- Christensen, N., Rothgerber, H., Wood, W. & Matz, D. C. (2004). Social norms and identity relevance: A motivational approach to normative behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(10), 1295–309. DOI: [10.1177/0146167204264480](https://doi.org/10.1177/0146167204264480)
- Curtis, R., Mitchell, C. & Seiler, B. (2012). *Students are cheating less than they think: How erroneous assumptions affect academic dishonesty*. Accepted Presentation. Lilly Conference on College and University Teaching-DC.
- Fiske, S. T. (2004). *Social beings: core motives in social psychology*. Wiley.
- Jagodics, B. & Szabó, É. (2019). Tipikus viselkedésformák és megítélésük feltárása középiskolás osztályközösségekben a normavizsgálat módszerével. *Iskolakultúra*, 29(8), 3–16. DOI: [10.14232/ISKKULT.2019.8.3](https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2019.8.3)
- Katz, D., Allport, F. H. & Jennes, M. D. (1931). *Student attitudes: A report of the Syracuse University research study*. Craftsman Press.
- Kóródi, K., Fördök, F. & Szabó, É. (2020). Iskolában előforduló proszociális és agresszív viselkedések normavizsgálata. *Iskolakultúra*, 30(3), 50–61. DOI: [10.14232/ISKKULT.2020.3.50](https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2020.3.50)
- Newman, R. S., Murray, B. & Lussier, C. (2001). Confrontation with aggressive peers at school: Students' reluctance to seek help from the teacher. *Journal of Educational Psychology*, 93(2), 398–410. DOI: [10.1037/0022-0663.93.2.398](https://doi.org/10.1037/0022-0663.93.2.398)
- Rimal, R. N. & Real, K. (2005). How Behaviors are Influenced by Perceived Norms: A Test of the Theory of Normative Social Behavior. *Communication Research*, 32(3), 389–414. DOI: [10.1177/0093650205275385](https://doi.org/10.1177/0093650205275385)
- Sargent, R. H. & Newman, L. S. (2021). Pluralistic Ignorance Research in Psychology: A Scoping Review of Topic and Method Variation and Directions for Future Research. *Review of General Psychology*, 25(2), 163–184. DOI: [10.1177/1089268021995168](https://doi.org/10.1177/1089268021995168)
- Segrist, D. J., Corcoran, K. J., Jordan-Fleming, M. K. & Rose, P. (2007). Yeah, I drink but not as much as other guys: The majority fallacy among male adolescents. *North American Journal of Psychology*, 9(2), 307–320. DOI: [10.1037/e316302004-001](https://doi.org/10.1037/e316302004-001)
- Smith, E. R. & Mackie, D. M. (2004, szerk.). *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó.
- Smith, P. B. (1988). Norms and roles in the small group. In Breakwell, G. M., Foot, H. & Glimour, R. (szerk.), *Doing Social Psychology*. The British Psychological Society. 291–308. DOI: [10.1017/CBO9780511659898.016](https://doi.org/10.1017/CBO9780511659898.016)
- Steinberg, L. & Morris, A. S. (2001). Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 83–110. DOI: [10.1146/annurev.psych.52.1.83](https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.83)
- Sullivan, A. M., Johnson, B. & Owens, L. (2014). Punish Them or Engage Them? Teachers' Views of Unproductive Student Behaviours in the Classroom. *Australian Journal of Teacher Education*, 39(6), 43–56. DOI: [10.14221/ajte.2014v39n6.6](https://doi.org/10.14221/ajte.2014v39n6.6)
- Szabó, É. (2017). Személypercepció, attribúció, egyének és csoportok megítélése. In N. Kollár, K. & Szabó, É. (szerk.), *Pedagógusok pszichológia kézikönyve. II. kötet*. Osiris Kiadó. 287–311.
- Szabó, É. & Labancz, Á. (2015). „Én nem helyeslem, de a többiek biztosan”. Normák és vélt-normák működése és mérése az iskolai osztályokban. In Kovács, J. (szerk.), *Szociálpszichológiai tanulmányok a Szociál- és Munkapszichológiai Tanszék fennállásának 25. évfordulójára*. Debreceni Egyetem. 77–97.
- Szabó, L. (1997). Normák az osztályban. In Mészáros, A. (szerk.), *Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága*. Eötvös Kiadó. 147–155.
- Trafimow, D., Kiekel, P. A. & Clason, D. (2004). The simultaneous consideration of between-participants and within-participants analyses in research on predictors of behaviours: The issue of dependence. *European Journal of Social Psychology*, 34(6), 703–711. DOI: [10.1002/ejsp.225](https://doi.org/10.1002/ejsp.225)
- Whitfield, T. (1976). How student perceive their teachers. *Theory Into Practice*, 15(5), 347–351. DOI: [10.1080/00405847609542657](https://doi.org/10.1080/00405847609542657)

Absztrakt

Az osztályközösségben kialakuló normák jelentős hatással vannak a tanulók viselkedésére. Feltáró kutatásunk célja a normavizsgálat módszerével megvizsgálni az általános iskola felső tagozatos korcsoportjában tapasztalható leggyakoribb iskolai viselkedéseket, a tanulók ezekhez fűződő személyes attitűdjeit, illetve, hogy a diákok mit gondolnak az osztálytársaik és pedagógusaik vélekedéseiről az egyes magatartásformákkal kapcsolatban. Emellett megvizsgáltuk, hogy az osztályokban tanító pedagógusok hogyan érzékelik és értékelik ezeket a viselkedéseket. A normavizsgálatot a Szabó és munkatársai által kidolgozott rugalmas normafeltárás módszerével végeztük (Szabó és Labancz, 2015). A kutatásban 119 általános iskola felső tagozatos diák (F = 53; N = 66) és 14 őket oktató pedagógus (F = 5; N = 9) vett részt. Az eredmények igazolták a többszörös figyelmen kívül hagyás jelenségének meglétét a diákok körében. A tanulók úgy gondolták, hogy diáktársaik kevésbé helyeslik az elvárt viselkedéseket, míg az elvárásokkal szemben álló viselkedéseket jobban támogatják, mint ők maguk. Az eredmények rávilágítanak arra is, hogy a diákok a legtöbb esetben pontosan ítélik meg azt, hogy tanáraik mennyire helyeslik vagy helytelenítik a viselkedésüket. Viszont a viselkedések gyakoriságának percepciójában jelentős különbségek vannak a két csoport között. A pedagógusok az elvárt iskolai viselkedéseket jellemzően gyakoribbnak, míg az elvárásokkal szemben álló viselkedéseket ritkábbnak ítélik meg a diákjaikhoz képest. A kutatás eredményei segíthetik a társas környezet és az iskolai magatartási problémák összefüggéseinek jobb megértését. A gyakorlatban az osztályszintű intervenciók beavatkozásokat tervezésének alapjául szolgálhat, így az iskolapszichológusi munka hatékonyságát támogathatja.

Kulcsszavak: normavizsgálat, többszörös figyelmen kívül hagyás, elvárt és elvárással szemben álló iskolai viselkedések, leíró normák, előíró normák, személyes normák